

УДК 32: 316.772

<https://doi.org/10.34142/24130060.2021.22.1.08>

ТЕОРІЯ МЕРЕЖ: ЗМІСТ, АВТОРСЬКІ ВАРІАНТИ, ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЩОДО ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

І. Ю. Свистун

Стаття присвячена аналізу змісту та розгляду провідних варіантів теорії мереж у контексті визначення її евристичного потенціалу щодо сучасних політологічних досліджень.

Акцент, насамперед, робиться на аналізі концепції колективної дії М. Олсона як методологічної передумови формування теорії мереж.

Як провідні варіанти теорії мереж розглядаються такі концептуальні розробки:

інформаційно-мережевий підхід М. Кастельса;

інституціональний підхід Р. Родса;

геометричний підхід Р. Берта;

постмодерністський підхід Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі;

підхід «коаліції захисників» П. Сабатьє.

Ключові слова: *теорія, мережа, політична мережа, громадсько-політична мережа, мережевий підхід, теорія мереж, колективна дія.*

ТЕОРИЯ СЕТЕЙ: СОДЕРЖАНИЕ, АВТОРСКИЕ ВАРИАНТЫ, ЭВРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ОТНОСИТЕЛЬНО ПОЛИТОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

И. Ю. Свистун

Статья посвящена анализу содержания и рассмотрения ведущих вариантов теории сетей в контексте определения ее эвристического потенциала относительно современных политологических исследований.

Акцент, в первую очередь, делается на анализе концепции коллективного действия М. Олсона как методологической предпосылки формирования теории сетей.

В качестве ведущих вариантов теории сетей рассматриваются следующие концептуальные разработки:

информационно-сетевой подход М. Кастельса;

институциональный подход Р. Родса;

геометрический подход Р. Берта;

постмодернистский подход Ж. Делеза и Ф. Гваттари;

подход «коалиции защитников» П. Сабатье.

Ключевые слова: *теория, сеть, политическая сеть, общественно-политическая сеть, сетевой подход, теория сетей, коллективное действие.*

NETWORK THEORY: CONTENTS, AUTHOR'S OPTIONS, HEURISTIC POTENTIAL FOR POLITICAL SCIENCE RESEARCH

I. Svystun

The article is devoted to the analysis of the content and consideration of the leading variants of network theory in the context of determining its heuristic potential in relation to modern political science research.

The emphasis is primarily on the analysis of the concept of collective action of M. Olson as a methodological prerequisite for the formation of network theory.

The following conceptual developments are considered as the leading variants of the theory of networks:

information and network approach of M. Castells;

R. Rhodes' institutional approach;

R. Bert's geometric approach;

the postmodern approach of J. Deleuze and F. Guattari;

P. Sabatier's «coalition of defenders» approach.

It is proved that the theoretical and methodological model of political networks can be focused on practical solutions to real political problems, on understanding the combined use of cluster cores (scientific, industrial, consulting structures) with channel, chain, star-shaped political and social structures (political and social networks).

It is substantiated that the formation of a cluster-alliance-partnership-network structure involves the formation of a set of structural relationships between political institutions of the state and public associations, including corporate relations between agents, multiple agreements and public-private partnerships, where there is transparency and accountability of political actors.

It is noted that the social and political network approach has a high scientific and heuristic potential: on the one hand, it captures the blurred boundaries between public and civil society, between public and private, the broad involvement of various political actors in the political process, and on the other - emphasizes closeness between the state apparatus and civil society institutions.

It is argued that this approach demonstrates the superiority of interpersonal relationships in the process of reconciling practices, where informal relationships take precedence over institutional arrangements. It is network relations that contribute to the fight against uncertainty, allow for successful economic and political transactions in a limited rationality of actors.

Key words: *theory, network, political network, socio-political network, network approach, network theory, collective action.*

Постановка проблеми. Перспективи розвитку сучасної політичної науки визначаються, насамперед, подальшими розробками її методологічного підґрунтя. Як свідчать результати соціально-політичних

досліджень особливе місце серед цих теоретико-методологічних засад посідає теорія мереж /мережевий підхід (у різних її модифікаціях).

Аналіз актуальних досліджень. У зарубіжному соціально-політичному дискурсі проблемне поле теорії мереж представлене досить широким колом досліджень провідних представників системи соціально-гуманітарного знання.

Серед них, наукові розвідки Р. Берта, Т. Берцеля, Б. Веллмана, Дж. Гаррінгтона, М. Кастельса, Б. Коулмана, Д. Марша, М. Олсона, Р. Родеса, С. Роккана, Ф. Фукуями та ін. (Dukach, 2014; Kastels, 1999; Ovsyankina, 2014; Smorgunov, 2015).

Серед вітчизняних дослідників мережевою проблематикою активно займаються К. Богуславська (2006), В. Галка (2018), І. Денисенко (2013), Ю. Дукач (2014), К. Іванченко (2018; 2019), В. Козак (2018), В. Коновал (2019), В. Сергєєв (2011) та ін.

Мета статті – розкрити зміст та розглянути провідні варіанти теорії мереж у контексті визначення її евристичного потенціалу щодо сучасних політологічних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Методологічною передумовою формування теорії мереж стало вчення про логіку колективної дії М. Олсона, визнаного спеціаліста у галузі логічної поведінки індивіда в колективних діях. Праця М. Олсона «Логіка колективної дії. Суспільні блага і теорія груп» (1965 р.) присвячена поясненню діяльності організованих суспільних груп та розробці власної теорії колективної дії на засадах теорії раціонального вибору.

М. Олсон спростовує загальні висновки про взаємозалежність суспільних та індивідуальних інтересів, де інтереси групи дорівнюються особистим інтересам індивіда: «треба вважати необґрунтованим поширений у суспільних науках погляд, що групи діють у власних інтересах тільки тому, що індивіди зазвичай діють так само» (Lukin, 2020, s. 13).

Для М. Олсона головним у функціонуванні організацій на засадах спільного інтересу є залучення всіх членів групи до суспільних благ. Для М. Олсона «безбілетними» є громадяни, що користуються суспільними благами, виробленими іншими людьми, стратегія «безбілетного» виграшна для індивідуальної поведінки, але під кутом зору колективної є не вигідною для групи, бо якщо вона стане масовою, суспільні блага не будуть вироблятися зовсім. Як вихід з цієї проблеми, М. Олсон пропонує модель вибіркового або селективного стимулів, які автор поділяв на позитивні (повага та заохочення) та негативні (санкції, примус), що можуть спонукати раціонального індивіда діяти на умовах, запропонованих групою.

Саме малі групи М. Олсон вважав ефективнішими та життєздатнішими, ніж великі, позаяк у малих групах можливе добровільне вироблення взаємовигідних угод, спрямованих на досягнення колективного блага. Поняття «мережа» з'явилося на теренах соціології, соціальної психології та менеджменту у 40-50-х роках ХХ ст. Проте ускладнення горизонтальних політико-соціальних зв'язків, трансформація громадянських інститутів, зростання ролі громадян у прийнятті політичних рішень призвели до того, що у 60-70-ті рр. ХХ ст. західні науковці почали активно розробляти конструкт політичних мереж.

Норвезький політолог С. Роккан з позицій неоінституціоналізму використовував термін «мережі» та вважав мережеві структури додатковими або паралельними каналами, що об'єднують державних та громадянських акторів у захисті політичних інтересів.

У 1978 році у своєму дослідженні «Проблемні мережі та виконавчі установи» американський політолог Х. Хекло досліджував структуру акторів, що приймають та реалізують державні рішення у визначених секторах політики. Х. Хекло розширив концепцію «залізного трикутника» та прийшов до висновку про те, що на будь-які рішення в різних галузях політичного процесу впливають складні структури під назвою «проблемні мережі», які включають в себе відносини між державою та приватними акторами

політичного процесу в ході вирішення будь-якої загальної проблеми (Ovsyankina, 2014, s. 22). На думку Х. Хекло, «проблемні мережі», становлять мобільні інститути, створені для вирішення конкретної проблеми, що складаються зі змінного складу учасників, які на різних фазах існування мережі то входять до неї, то з неї виходять. Такі мережі відображають спонтанний характер процесу проектування політики, у якому бере участь непередбачувана кількість конфліктних інтересів, що конкурують не тільки за результат, а й за формування і визначення проблеми (Kozak, 2018, s. 17).

Проблемні мережі можуть трактуватися як система зв'язків політичних акторів, що обертаються у певній політичній сфері такі як, законодавці, лобісти, підприємці, представники державних установ і навіть науковці та журналісти, що виробляють політичний продукт: нові ідеї та політичні ініціативи.

Отже, проблемні мережі характеризуються:

- великою кількістю учасників;
- нестабільністю взаємодії та нестійким членством;
- відсутністю консенсусу серед членів та наявністю конфлікту;
- взаємодією, яка заснована на консультаціях, а не переговорах;
- нерівним владним співвідношенням, за якого багато учасників можуть мати незначні ресурси та обмежений доступ до них (Boguslavska, 2006, s. 409).

Під впливом структурних змін у політиці, зростання вимог громадянського суспільства до держави з початку 1980-х рр. поняття «мережа» стало широко використовуватися в політичній науці.

Канадсько-американський дослідник Б. Веллман вважає, що розвиток мережевого підходу відбувався в рамках розробки трьох основних методів дослідження соціальних структур:

Перехід від категоричного до реляційного методу визначення досліджуваних груп (наприклад, перехід від дослідження локальних,

районних спільнот до більш розгалужених та територіально неоднорідних мереж взаємодій);

Перехід від категоричного до реляційного методу їх опису та дослідження;

Розробка статистичного та математичного апарату для вивчення реляційних відносин на заміну індивідуалістичним статистичним методам (від анкети, результатом якої є суб'єктивна оцінка, до анкети, результатом якої є побудова матриці та мережі) (Dukach, 2014, s. 18).

Засновник теорії інформаційного суспільства М. Кастельс в своїх працях активно посиляється на висновки Б. Веллмана, що «спільноти – це мережі міжособистісних зв'язків, що забезпечують соціальну взаємодію, підтримку, інформацію, почуття приналежності до групи та соціальну ідентичність» (Konoval, 2019, s. 135). Зазначаючи слабкі екстериторіальні зв'язки сучасного суспільства, ослаблення прив'язаності сучасної людини до місця проживання та роботи, М. Кастельс зауважує, що не нові комунікаційні можливості впливають на втрату зв'язку з локальними спільнотами, а отримання нових можливостей надає імпульс для реалізації особистих потреб. Цей принцип побудови спільнот М. Кастельс називає мережевим індивідуалізмом, персоналізованим співтовариством (Konoval, 2019, s. 135), користуючись конструктом Б. Веллмана – «персоналізовані мережі». При цьому дослідник стверджував, що «саме мережі складають нову соціальну морфологію наших суспільств, а поширення «мережевої» логіки значною мірою впливає на перебіг і результати процесів, які пов'язані із виробництвом, повсякденним життям, культурою та владою» (Kastels, 1999, s. 494).

Концептуалізація мережевої теорії політики відбувалась шляхом поєднання емпіричних методів та нашаруванням концепцій різних теоретичних напрямів, що гуртуються на інтеграції власне мережевих концепцій з різноманітними за науковою специфікацією, рівнями, теоріями, до числа яких належать школи соціального структурного аналізу,

міжорганізаційні теорії, неоінституціоналізму, академічні теорії адміністрування бізнесу, теорії суспільного вибору і неоменеджерізму країн Західної Європи та Північної Америки (Chalceva, 2017, s. 64).

Застосування мережевого політичного підходу дозволяє з іншого боку розглянути такий феномен як неформальні інститути. Тут вся увага концентрується на якісних характеристиках взаємозв'язків одного індивіда з іншим, індивіда з громадськими об'єднаннями, вивчається значимість цих зв'язків та їх вплив на ефективність прийняття політичних рішень.

Українська дослідниця К. Іванченко виокремлює п'ять підходів до визначення поняття «політична мережа».

Представники першого підходу під час дослідження політичних мереж беруть за основу аналіз зв'язків між політичними акторами (Р. Родес, Д. Марш, Т. Берцель, Л. О'тул, С. Роккан, П. Джон, Л. Сморгунов).

До другого підходу відносяться праці, які орієнтовані на дослідження проблем кооперації політичних акторів, що формують політичні мережі на глобальному, європейському, національному чи регіональному рівнях (К. Анселл, М. Пьоркман, К. Дінгверс).

Третій підхід аналізує окремі аспекти взаємодії акторів у політичній мережі (партнерство, соціальний капітал, політична довіра, взаємозалежність тощо) (Б. Коулман, К. Арроу, Р. Бьорт).

Дослідження, віднесені до четвертого підходу, роблять акцент на причинах виникнення членства в політичній мережі та структурних характеристиках, зокрема, рольової диференціації (Т. Кьоніг, Т. Брьонінгер, К. Хей і Ф. Нунан).

П'ятий підхід спрямований на аналіз динаміки політичної мережі – напрямку досліджень, що тільки формується. Досліджуючи цей аспект, учені, насамперед, намагаються проаналізувати вплив екзогенних і ендегенних факторів на динаміку розвитку політичної мережі, еволюцію її структури (Г. Фолкнер, В. Мюллер, М.-Х. Чанг, Дж. Гаррінгтон) (Ivanchenko, 2018, s. 9-12).

Вагомий внесок у розробку методології політичного мережевого аналізу зробив британський політолог Р. Родс. Ракурс дослідження політичних мереж Р. Родеса зміщується у бік відкритої взаємодії великої кількості акторів на рівноправних та добровільних умовах, об'єднаних спільними цілями та інтересами. У рамках інституціонального підходу, Р. Родс вважає паростками політичних перетворень інституціональну складність та конкуренцію політичних акторів. Звичайно Р. Родс пропонує свою типологію політичних мереж, де розглядає п'ять типів мереж на основі наступних критеріїв:

кількість учасників,
розподіл ресурсів між ними,
ступінь внутрішньої інтеграції.

Цікавим є виокремлення проблемних мереж, «саме вони характеризуються великою кількістю учасників із обмеженим ступенем взаємозалежності. Структура такої мережі має схильність до атомічності» (Malishenko та Golka, 2018, s. 65).

Представник геометричного підходу до аналізу мережевих структур американський дослідник Р. Берт в своїй роботі «Соціальний капітал структурних дірок» досліджує мікроструктуру соціальних контактів, користуючись поняттям «соціограма», що відображає рух інформаційних потоків всередині і поза організацією. Р. Берт демонструє безліч різних комунікаційних схем, існування яких є необхідним чином пов'язане з наявністю комунікаційних розмикань (структурних дірок) і потребою в їх подоланні. Різні мережеві конфігурації дають різний комунікаційний ефект та служать різним цілям (Konoval, 2019, s. 137).

Ф. Фукуяма вважав мережеву форму взаємодії надто відірваною від практики, на противагу ідеям М. Кастельса. У монографії «Великий розкол: людська природа та реконституціоналізація соціального порядку» він приходить до висновку, що мережа не є новою формою організації. Він пише: «Якщо ми розуміємо мережу не як тип формальної організації, а як

соціальний капітал, то ми отримуємо набагато краще розуміння того, у чому справді полягає економічна функція мереж. Згідно з таким поглядом, мережа – це моральні стосунки довіри; мережа – це група окремих суб'єктів, які мають спільні неформальні норми або цінності, крім тих, які необхідні для звичайних ринкових трансакцій. Норми і цінності, про які тут йдеться, можуть простиратися від простих норм взаємності між двома друзями до складних систем цінностей, створених в організованих релігіях» (Malishenko ta Golka, 2018, s. 64).

Теоретичні результати багатфакторного аналізу, міждисциплінарного підходу М. Кастельса продовжили французькі постструктуралісти Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі в роботі «Різома», які зробили акцент на позначенні кризової трансформації суспільства, маркували нові формати дослідження громадських зв'язків та зазначили появу «нових цінностей». Автори показали інший ракурс мережевого світу, необхідність усвідомлення іншої реальності та відчуття безпорадності перед новою реальністю. Їх філософська рефлексія виражена у яскравих метафорах, нових конструктах та ризикованих твердженнях. У роботі Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі термін «різома», запозичений з біології, передає сутність мережевих технологій, які порівнюються з такою будовою кореневої системи, де є відсутнім центральний стрижневий корінь, замість якого існують безліч переплечених корінців. Рослина різома – децентрована та антиєрархічна, в неї кожна точка корневища може бути з'єднана з іншою, корінь може бути розірваним в будь-якому місці, це не становить шкоди цілому, рослина завжди може відновити своє зростання у різних напрямках, як нових, так і старих. Цією метафорою Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі протиставляють закритим і централізованим системам типу машини або організму, відкриті і децентровані – різоматичні безлічі, у яких координація операцій та синхронізація загального результату досягаються без центрального органу (Konoval, 2019, s. 136).

Цією роботою Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі стверджують поліцентричність політичного устрою, в якому не існує системи та єдності, де громадська ініціатива може зростати з кожного закутка.

Процес дослідження політичного мережевого підходу до аналізу громадських об'єднань повинен враховувати вплив мережевої політичної структури на ефективність процесу реалізації демократичної політики в сучасній державі. На наших очах змінюється розуміння держави як головного агента політики, мережевий підхід надає перевагу рівності держави з громадянськими інститутами та політичними акторами у виробництві політичних рішень.

Дослідження М. Пьоркмана присвячені вирішенню питання, яким чином багаторівневі політичні спільноти за умов відсутності ієрархічного управління можуть досягти ефективного впровадження політики, М. Пьоркман зауважує, що важливого значення набувають специфічні здібності претендентів, які є необхідними для мотивації та координації множини акторів різного рівня (Ivanchenko, 2018, s. 11).

Типологія політичних мереж включає різні параметри, класифікація відбувається за типом та кількістю учасників (державні/недержавні, центральні/регіональні актори), за розподілом ресурсів між учасниками, за рівнем концентрації влади, сферами політики (соціальна, промислова, молодіжна та ін.).

Українська дослідниця К. Богуславська описує в найзагальнішому вигляді три базові типології мереж:

а) ланцюгова або лінійна мережа (наприклад, мережа контрабанди, у якій люди, товари, інформація, будь-які ресурси просуваються лініями окремих контактів. Зв'язки між кінцевими акторами мережі проходять по прямій через велику кількість проміжних вузлів);

б) зіркоподібна, центральна мережа (наприклад, франшиза або картель, де всі учасники неієрархічно пов'язані з центральним вузлом. За необхідності

налагодження контактів та координації актори мережі можуть діяти лише використовуючи посередництво фокального суб'єкта);

в) загально канална чи повноматрична мережа, наприклад, мережа співробітництва борців за мир, у якій кожен актор пов'язаний з усіма іншими (Boguslavskaya, 2006, s. 407).

Вказана типологія політичних мереж співпадає з метою та умовами свого функціонування, але в реальному житті можуть існувати гібридні типи мереж, наприклад суб'єкт загальноканалної організації може тісно співробітничати з ланцюговою мережею.

А. Овсянкіна, розглядаючи вплив політичних мереж на ефективність прийняття політичних рішень, пропонує уявити політичних акторів у вигляді мережі, в залежності від її структури та конфігурації (мережі на чолі з одним лідером або групою акторів та мережі з розподіленими владними повноваженнями), кількості учасників, рівня довіри та можливості консенсусу між ними, а також потреби у спеціальних навичках у акторів.

Всі вищеназвані фактори впливають на ефективність та результати діяльності мережі. Наприклад, мережа з лідируючою організацією досягає ефективності в разі, коли кількість її акторів достатньо довіряють одне одному. Мережа з адміністративною організацією найбільш ефективна при високому рівні довіри між великою кількістю акторів та компетенціями учасників, високою вірогідністю консенсусу. А. Овсянкіна приходить до висновку, що мережева структура може мати негативний вплив на ефективність реалізації політики, коли розподілені владні ресурси, а велика кількість горизонтальних зв'язків сприяє зростанню проблем управління та легітимності (Ovsyankina, 2014, s. 25).

Теоретико-методологічна модель політичних мереж може бути орієнтованою на практичне вирішення реальних політичних проблем, на осмислення комбінованого використання кластерних ядер (наукові, виробничі, консалтингові структури) із каналними, ланцюговими, зіркоподібними політичними і громадськими структурами (політико-

соціальні мережі). У разі використання ідеології «мережевої парадигми публічного управління» як «моделі представництва та реалізації інтересів суб'єктів територіального розвитку» множина всіх згаданих вище «кластерних трикутників», альянсів і партнерств трансформується в мережеві структури, концепція використання яких як форми організації ефективної політичної взаємодії держави з різноманітними складовими громадянського суспільства детально розглянуто в теоретичних роботах вітчизняних експертів, якими в якості основних переваг їх використання були названі організація «...взаємовідносин множини окремих публічно-управлінських, бізнес- та громадських структур», якими «...важливе значення надається формуванню спільного інтересу...» (Varcaba, 2015, s. 563).

Формування кластерно-альянсно-партнерської-мережевої структури передбачає становлення комплексу структурних взаємовідносин між політичними інститутами держави та громадськими об'єднаннями, що включають в себе корпоративні зв'язки між агентами, множинність угод та державно-приватне партнерство, де є прозорість та підзвітність діяльності політичних учасників.

З початку 80-х рр. XX ст. на Заході в рамках розвитку мережевого співробітництва формується підхід «коаліції захисників», засновником якого є французький дослідник П. Сабатьє. Розвиток та наукове обґрунтування моделі коаліції захисників розробляли А. Браун, Дж. Стюарт, С. Сміт, Р. Берке та ін. Модель коаліції захисників розглядається як прототип громадянсько-політичних мереж, які орієнтовані на просування певних (вже вироблених) ідей у центри прийняття рішень (застосовуючи різноманітні лобістські технології, прийоми політичного маркетингу тощо) (Sergueev, 2011, s. 144).

Модель П. Сабатьє передбачає синтез ключових ідей, до яких входять:

1) Ідея про те, що процес політики в цілому можна зрозуміти в контексті «мереж» і «спільної» публічної політики;

2) Ідея про те, що аналіз публічної політики має довготермінову «просвітницьку» функцію. Аналіз політики поступово змінює аргументи, що оточують проблеми політики;

3) Ідея про те, що ставлення, цінності та ідеї – це важливі й знехтувані виміри вироблення політики;

4) Ідея про те, що соціально-економічні чинники мають вирішальний вплив на вироблення політики та її наслідки;

5) Ідея про те, що системи ставлень еліт мають «структуру» чи ієрархію (Sergueyev, 2011, s. 142).

П. Сабатьє своєю моделлю коаліції захисників проголошує множинність коаліцій захисників в політиці, кожна з яких створює свою субсистему на конкурентній основі, що змагаються за прийняття рішень на свою користь. Головними драйверами цього процесу становляться політичні брокери або політичні актори, що знаходять компроміс між позиціями та працюють на політичні коаліції. На думку Г. Дженкінса-Сміта, коаліції захисників складаються із учасників різних коаліцій, серед яких особи, що ухвалюють рішення, групи впливу, впливові діячі в уряді й поза ним, які прагнуть маніпулювати політичним процесом на свою користь. По суті, коаліції й союзи діячів утворюють основу загальних переконань і цінностей (Sergueyev, 2011, s. 143).

Модель коаліції захисників як прототип моделі громадсько-політичних мереж визнає існування конкуруючих коаліцій, що відкриває нові перспективи у перетині жорстких меж між внутрішньою та міжнародною політикою та пропонує вирішення проблем на перетині цих сфер. Сформовані на таких засадах союзи та політичні коаліції можуть мати політичні переваги у виробленні стратегічного курсу країни. Конкуренція й конфлікти між коаліціями будуть зростати на фоні політичної невизначеності в країні. Отже модель коаліції захисників є продуктивною для країн та урядів, схильних до консультацій з зацікавленими організаціями та урядами.

«Плинна сучасність» (З. Бауман), що замінює структури мережами, призводить до політичного як дії без цілі, але з сенсом. І цей сенс пов'язаний з вирішенням питання про те, як «жити з різницею», не піддаючи життя спокусі включення/виключення. Мережеве політичне не є безпорядком та анархією, а пропонує встановлення нової політичної приналежності, що встановлюється без тоталітаризації або зберігає різницю та диференціацію у постійному ствердженні (Smorgunov, 2015, s. 20).

Актуалізація політичних мереж відбувається через встановлення великої кількості прямих контактів без зайвих витрат часу, що дозволяє легко визначити партнерів з необхідними характеристиками та якостями, ніж при використанні інших зв'язків. Формується новий формат політичної взаємодії без інституціональної залежності, на партнерських засадах з незалежними акторами, підвищується градус налагодження комунікацій на відстані та зростання значення ділової репутації, політичного іміджу. Новий мережевий формат взаємодії політичних акторів звужує примусовий вплив на стратегії контрагентів. Під «мережами» дослідники різних наукових шкіл розуміють: – кластери різних видів акторів, пов'язаних разом у політичній, соціальній або економічній площинах – певне коло акторів і потенційних учасників, які поділяють спільну ідентичність або інтерес у конкретному секторі політики (Malishenko та Golka, 2018, s. 62).

Західні дослідники Д. Тоук та Д. Марш ключові позиції у політичній мережі надають політичним акторам, саме тим, хто має або контролює важливі ресурси: економічні ресурси, політичні та адміністративні ресурси, інформаційні ресурси та особисті якості політичного актора.

Однією з переваг громадянського суспільства є баланс між недержавними та державними акторами. Бізнес-структури стають провідними центрами збирання та зберігання економічної інформації, високорозвиненого менеджменту, громадські організації та університети – центрами розроблення політичних і соціальних технологій, генераторами знання із суспільно-прикладних проблем стратегічного бачення суспільного

розвитку. Недержавний сектор загалом досягає високого рівня комунікації та міжнародних контактів, що дає йому певні переваги щодо політичних та адміністративних ресурсів. Вони відмінюють або суттєво знижують дію залізного закону ієрархії, який говорить, що влада однієї людини (структури) над іншою визначається не його якостями та здібностями, а становищем у піраміді ієрархії (Ivanchenko, 2019, s. 23).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Громадсько-політичні мережі пов'язують в одне ціле державу та громадянське суспільство, де учасники стають рівними у виробленні спільного рішення, стають ресурснозалежними та керуються ідеєю консенсусу. Тут важливим фактором стає багатопозиційність акторів, зараз політичні актори є учасниками різних мереж. Так, політичний актор може займати одночасно різні позиції та бути учасником різних мереж, членом профспілки, чиновником або керівником підприємства, блогером, учасником молодіжних рухів, та виступати у різних якостях від посередника до арбітра.

Громадсько-політичні мережі стають свого роду каналами, що сприяють обміну ресурсами як між учасниками одного поля, так і між різними полями. «Включеність» політичного актора у громадсько-політичні та соціальні мережі дає можливість користування різними мережами та ресурсною допомогою або обміном в різних формах.

Будь-яка громадсько-політична мережа характеризується публічною складовою; акцентуванням на свідомих взаємодіях акторів у виробленні та реалізації рішень, значимих для спільноти чи її частини; домінування спільного (колективного) інтересу над приватним.

Також звернемо увагу, що провідним принципом, що береться за основу всіх підходів до політичних мереж, є те, що саме відносини між акторами відіграють ключову роль у характеристиці процесу творення важливих рішень.

Зв'язки між акторами формують структуру мережі, визначають мережну поведінку та щільність мережі (Malishenko та Golka, 2018, s. 66).

Громадсько-політичний мережевий підхід має високий науковий та евристичний потенціал: з одного боку, він фіксує розмитість межі між державою та громадянським суспільством, між публічним та приватним, широку залученість різних політичних акторів у політичний процес, а з іншого – підкреслює близькість відносин між державним апаратом та інститутами громадянського суспільства.

Тобто, саме цей підхід демонструє перевагу міжособистісних відносин в процесі узгодження практик, де неформальні зв'язки мають перевагу над інституціональними порядками. Саме мережеві відносини сприяють боротьбі з невизначеністю, дозволяють здійснювати успішні економічні й політичні трансакції в умовах обмеженої раціональності акторів. Очевидно, що саме останні моменти, насамперед, потребують подальшого розгляду та обговорення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславська, К., 2006. Мережевий підхід: причини виникнення, напрями дослідження. *Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 32, с. 402-414.
2. Варцаба, В. І., 2015. Модель представництва і реалізації цілей та інтересів суб'єктів територіального розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 7, с. 560-565.
3. Денисенко, І.Д., 2013. Соціальні мережі в контексті соціокультурного підходу: евристичний потенціал дослідження. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*, 40(1), с. 22-29.
4. Дукач, Ю.О., 2014. Мережевий підхід в науковому доробку Баррі Веллмена: експлікація та оцінка. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 3/4 (23/24), с. 14-20.
5. Іванченко, К.О., 2018. Концептуалізація поняття «політична мережа»: основні підходи. *Політікус*, 3, с. 9-14.
6. Іванченко, К.О., 2019. Політична мережа як організаційний інструмент публічної політики. *Регіональні студії*, 17, с. 20-25.
7. Кастельс, М. 1999. Становление общества

REFERENCES

1. Boguslavska, K., 2006. Merezhevij pidhid: prichini viniknennya, napryami doslidzhennya. *Naukovi zapiski Institutu politichnih ta etnonacionalnih doslidzen im. I. F. Kurasa NAN Ukrayini*, 32, s. 402-414.
2. Varcaba, V. I., 2015. Model predstavnictva i realizaciyi cilej ta interesiv sub'yektiv teritorialnogo rozvitku. *Globalni ta nacionalni problemi ekonomiki*, 7, s. 560-565.
3. Denisenko, I.D., 2013. Socialni merezhi v konteksti sociokulturnogo pidhodu: evristichnij potencial doslidzhennya. *Visnik Harkivskogo nacionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni G. S. Skovorodi. Filosofiya*, 40(1), s. 22-29.
4. Dukach, Yu.O., 2014. Merezhevij pidhid v naukovomu dorobku Barri Vellmena: eksplikaciya ta ocinka. *Visnik NTUU «KPI». Politologiya. Sociologiya. Pravo*, 3/4 (23/24), s. 14-20.
5. Ivanchenko, K.O., 2018. Konceptualizaciya ponyattya «politichna merezha»: osnovni pidhodi. *Politikus*, 3, s. 9-14.
6. Ivanchenko, K.O., 2019. Politichna merezha yak organizacijnij instrument publichnoyi politiki. *Regionalni studiyi*, 17, s. 20-25.
7. Kastels, M. 1999. Stanovlenie obshestva setevyh struktur. V: *Novaya*

- сетевых структур. В: *Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология*. Москва :Academia.
8. Козак, В., 2018. Модернізація публічного управління на засадах мережевого підходу. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 1 (36), с. 14-21.
 9. Коновал, В.О., 2019. Мережеві технології у сучасних умовах суспільного розвитку: філософські концепції. *Інвестиції: практика та досвід*, 2, с. 134-139.
 10. Лукін, С.Ю., 2020. Громадянське суспільство у формуванні публічного простору в процесах державотворення. *Публічне управління та митне адміністрування*, 2 (25), с. 99-103.
 11. Малишенко, Л.О. та Голка В.Є., 2018. Громадсько-політичні мережі як нові принципи відносин у сучасних суспільствах. *Політичне життя*, 2, с. 61-67.
 12. Овсянкина, А.В., 2014. Применение сетевого похода в политических исследованиях. *Вестник Московского университета. Политические науки*, 2, с. 21-29.
 13. Сергеев, В.С., 2011. Коаліції захисників як модель громадсько-політичних мереж. *Вісник Дніпропетровського університету. Політологія*, 21 (2), с. 141-145.
 14. Сморгунів, Л.В., 2015. Политическая интеграция в сетевом обществе: поиск нового порядка для инклюзивного развития. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Политология. Международные отношения*, 4, с. 12-25.
 15. Чальцева, О.М., 2017. *Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика : монографія*. Вінниця: ФОП Барановська Т.П.
 8. Kozak, V., 2018. Modernizaciya publicznego upravlinnya na zasadah merezhevo pidhodu. *Derzhavne upravlinnya ta misceve samovryaduvannya*, 1 (36), s. 14-21.
 9. Konoval, V.O., 2019. Merezhevi tehnologiyi u suchasni umovah suspilnogo rozvitku: filosofski koncepciyi. *Investiciyi: praktika ta dosvid*, 2, s. 134-139.
 10. Lukin, S.Yu., 2020. Gromadyanske suspilstvo u formuvanni publicznego prostoru v procesah derzhavotvorenniya. *Publichne upravlinnya ta mitne administruvannya*, 2 (25), s. 99-103.
 11. Malishenko, L.O. ta Golka, V.Ye., 2018. Gromadsko-politichni merezhi yak novi principi vidnosin u suchasni suspilstvah. *Politichne zhittya*, 2, s. 61-67.
 12. Ovsyankina, A.V., 2014. Primenenie setevogo pohoda v politicheskikh issledovaniyah. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Politicheskie nauki*, 2, s. 21-29.
 13. Sergyeyev, V. S., 2011. Koaliciyi zahisnikiv yak model gromadsko-politichnih merezh. *Visnik Dnipropetrovskogo universitetu. Politologiya*, 21 (2), s. 141-145.
 14. Smorgunov, L.V., 2015. Politicheskaya integraciya v setevom obshestve: poisk novogo poryadka dlya inklyuzivnogo razvitiya. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Politologiya. Mezhdunarodnye otnosheniya*, 4, s. 12-25.
 15. Chalceva, O.M., 2017. *Publichna politika: teoretichnij vimir i suchasna praktika : monografiya*. Vinnicya: FOP Baranovska T.P.

Інформація про автора

Свистун Ірина Юрївна – аспірант кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: irinasvistun25@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7851-4605>.

Стаття надійшла до редакції: 22.01.2021 р.

Прийнята до друку: 15.02.2021 р.